

Micka Matjaževi v spomin

Komaj smo prestopili prag novega leta, že je odjeknila med nami žalostna vest, da je preminila Micka Matjaž, stara šele 67 let. Na njeno zadnjo pot smo jo pospremili na pokopališče v Polju, kjer smo se poslovili od dolgoletne aktivistke v imenu družbenopolitičnih organizacij in društev krajevne skupnosti Zalog.

Micka je bila doma s Primorskega. Oče Andrej Mlakar je bil bajtar v Baški grapi. Kot trden slovenski narodnjak se ni hotel prilagoditi fašističnemu režimu, čeprav bi to njemu in številni družini pripomoglo k boljšim življenjskim razmeram. Ostal je z vso družino ponosen, toda preganjan. Ko je bilo Micki 21 let, je zbežala v Jugoslavijo. Našla si je zaposlitev najprej v Kranju in potem v Zalogu v družini železniškega postajnega načelnika Toporiša. Tu je tudi spoznala svojega rojaka Ivana Matjaža in se z njim poročila. Svoja otroka — sina Janeza in hčerko Miro — je vzgajala pošteno in v naprednem duhu.

Po naravi je bila Micka zelo energična in nikomur ni ostala dolžna morebitne njegove žal besede. Bila je odkrita in vedno pripravljena pomagati, kjerkoli je bilo potrebno. Ko so našo deželo podjarmili okupatorji, je pokazala svoj prezir do fašizma. Zato je morala bežati. Trosila je propagandne letake OF in tako med fašisti na naših tleh razširjala nemir in strah. Ko so v letu 1944 nacisti prevladali transporte ujetnikov, ji je uspelo najti povezavo z Rusi, čeprav ni znala niti ene ruske besede. Naenkrat jih je devet odvedla mimo nemških straž ter našla zanje zvezo s terenskimi aktivisti, ki so poskrbeli, da so našli pot k partizanom.

Takoj po osvoboditvi se je vključila v obnovo in izgradnjo domovine. Srečevali smo jo na delovnih akcijah v takratni kmetijski obdelovalni zadruzi, pri gradnji zadružnega doma in druge. Odzvala se je pozivu Rdečega križa in postala ena njegovih najaktivnejših in požrtvovalnih članic. Z velikim uspehom je vodila krvodajalske akcije, zbirala oblačila in obutev. Prav tako zavezala je sodelovala pri fluorografskih akcijah. Pri razširjanju socialnega varstva je bila neumorna

in posebno starejši občani so bili deležni njene pomoči. Bila je aktivna članica prostovoljnega gasilskega društva v Zalogu. Več let je delovala kot poverjenica v SZDL in zanjo prepričljivo pridobivala nove člane. V razvedrilo ji je bilo nastopanje pri dramski skupini KUD Svoboda, pa tudi v pevskem zboru ni manjkala, dokler ji je zdravje to omogočalo. Z veliko družabnostjo je znala organizirati razne prireditve v okviru AFŽ — skratka, bila je povsod, kjer je bilo treba

prijeti za delo. Ne smemo prezreti njene pomoči pri ustanavljanju prvega otroškega varstva v Zalogu, ko smo skupaj premagovali začetniške težave.

Micka je za svojo požrtvovalnost prejela več občinskih priznanj in diplom. Največ pa ji je pomenilo, ko je v letu 1963 prejela srebrni znak priznanja JRK in leta 1974 zlati znak priznanja JRK. Krajevna skupnost Zalog jo je v letu 1976 predlagala za podelitev zveznega priznanja medalje dela, vendar ji bo verjetno — zaradi počasnih administrativnih postopkov — podeljena po smrti.

V KS Zalog nam bo tovarišica Matjaževa ostala v svetlem spominu, za njo pa je nastala velika vrzel v dejavnosti družbenopolitičnih organizacij in društev; zlasti se je bomo spominjali v vsakokratnih akcijah RK.

SLAVKA ŠEMROV

Francu Jermanu v slovo

Nenadoma in mnogo prezgodaj je nemila smrt iztrgala iz naše sredine nadse dobrega tovariša, zvestega prijatelja, predanega borca in revolucionarja, komunista Franca Jermana.

Ob večerni uri, ko so člani Zveze borcev Zadobrova — Sneberje hiteli na svojo redno skupščino, da bi se dogovorili o perečih vprašanjih, je na skupščino hitel tudi tovariš Jerman. Vendar na skupščino ni prišel. Na Zadobrovske cesti, nedaleč od zadružnega doma, v katerem je bila skupščina, se je zgodila težka prometna nesreča in tovariš Jerman je umiral sredi ceste...

Zapustil je svojo družino in tovariše.

Tovariš Jerman se je rodil 1. julija 1922. V Veliki vasi pri Kresnicah. Odraščal je v skromnih razmerah. V Novem Polju je začel s svojo družino. Ko se je ljudstvo pod vodstvom partije začelo upirati okupatorju, so se priključili tudi aktivisti in organizatorji tega kraja. Med njimi se je Jermanova družina brez premišljanja vključila v delo in organizacijo ter pripravila boja zoper nasilje okupatorjev.

Tovariš Jerman se je takoj leta 1941 kot mladenič z njemu lastno vnemo in z vso zagrizenostjo vključil v delo za cilje narodnoosvobodilnega boja. V njegovih hiši so se začeli zbirati partizani, organizatorji in aktivisti NOB ter vzpostavili močan center povezave za ves kraj, sam pa je neustrašno in spretno vzdrževal kurirsko povezavo med organizatorji širokega področja tega kraja. Zbiral je podatke o gibanju nemške vojske in obveščal o tem organizatorje NOB, zbiral orožje, hrano in tehnični material za potrebe partizanov vse do začetka leta 1943. Tedaj je bilo že nevarno ostati doma in tudi sam se je vključil v Slan-drovo brigado. Bil je dober, hraber in neustrašen borec. Pozneje se je vrnil v svoj kraj na teren in bil dodeljen reledni kurirski postaji na najobčutljivejšem centru za Štajersko, Gorenjsko in Dolenjsko. Dolžnost, ki mu je bila naložena od poveljstva relednega sektorja, je bila izredno težka, nevarna in nadse zaupna. Nešteto krat je bila borcu Jermanu poverjena zaupna pošta, ki jo je bilo težko prenesti čez nevarne terene, tudi mnogo ur hoda, do označenega mesta, od cesar je

bila odvisna uspešnost partizanskih napadov in povezanosti bojev na raznih področjih Gorenjske, Dolenjske in Štajerske. Kolikokrat je pregazil — ne glede na mraz in nevarnost nemških ter belogardi-

stičnih zased — reko Savo in zanesljivo prenesel važna poročila na odrejena mesta.

Sodeloval je z brodnikom Ivanom Cerarjem — Miklavžem na znanem prehodu čez Savo med Jevnico in Senožeti. Skupaj sta prevažala prek Save tudi v najtežjih razmerah partizane in aktiviste iz Dolenjske in Štajerske. Vse te in premnoge druge naloge je Franc Jerman izvrševal z veliko mero odgovornosti in zavesti ter bil zato leta 1944 sprejet v partijske vrste, katerim je ostal zvest do kraja svojega življenja.

Tovariš Jerman je bil tudi zvest član gasilske organizacije. V gasilске vrste je stopil leta 1933 v Veliki vasi. Služboval je kot poklicni gasilec — sofer najprej pri zavodu za požarno varnost v Mariboru, potem pa več kot deset let pri poklicni gasilski brigadi v Ljubljani. Nešteto krat se je podal v boj proti rdečemu petelinu, ki je ogrožal družbeno ali zasebno imovino. Vedno mu je bil kos. Mlajšim gasilec je vedno dajal nasvete. Ko si je zgradil svoj dom v Novem Polju, je stopil v članstvo GD Zadobrova — Sneberje. Na zborih ali sestankih družbenopolitičnih organizacij je vedno dajal dobro besedo za gasilsko društvo in pozival k sodelovanju z njim. Vse življenje je živel po svojih jasnih načelih ter se izoblikoval v osebnost, kakršno smo poznali in nam ostaja v trajnem spominu. Vedno se ga bomo spominjali z velikim spoštovanjem.

Slava njegovemu spominu!
IVAN KOS

Zori Starihovi v slovo

V petek 11. februarja smo se na Zalah zadnjikrat poslovili od Zore Starihove, pedagoškega svetnika v pokoji, dolgoletne prosvetne in družbenopolitične delavke. Od nje sta se poslovila predstavnika Zveze komunistov in Zveze združenj borcev Savskega naselja. V globoko občutenih besedah je tovarišica Haložanova v imenu učiteljskega zbora osnovalne šole Vide Pregarc opisala lik pokojne Zore, njihove dolgoletne sodelavke, lik, ki bo ostal živ in nepozaben. Med drugim je dejala: Zora je bila vestna in dosledna tako v svojem poklicu kot v življenju. Njen delavnik ni bil odmerjen na osem ur. Bila je vedno in povsod, v pisarni, v razredu, na pionirskem sestanku, pri pripravah za kulturne praznike povsod smo občutili njeno delo in prisotnost. Ob tem delu pa nikdar ni dala čutiti, da smo ji bili podrejeni, v njej smo imeli dobrega delovnega tovariša in prijatelja. Njena izredna človeška toplota, razumevanje in skrb za sočloveka so nam mnogim olajšale moči in pomagale premostiti življenjske stiske. Z velikim humanizmom je vodila učence do znanj, lepote in vrednot, ki jih mora priznati in osvojiti človeško srce.

Razdajala se je vsem — učencem, kolegom in domovini... Veliko prezgodaj je odšla od nas, spomini nanjo in njeno delo bodo ostali živi med ljudmi naše in posebej mlajše generacije. Zora je bila iz napredne železničarske družine iz Solkana na Primorskem. Njen oče je bil antifašist. Zato je moral — tako kot številne slovenske družine — bežati pred fašističnim terorjem v Slovenijo. V Crnomlju, kjer je družina našla drugi dom, je Zora končala osnovno šolo, v Mariboru pa učiteljske.

Prvo službeno mesto učiteljice je nastopila v Kočevju, kjer je takrat živela Starihova družina.

Vsa se je posvetila mladini, ne samo v šoli, temveč tudi v svojem prostem času. Vključevala jih je v vrste sokolskega društva, kjer jih je tudi sama poučevala. Pridružil se je slovenskemu Prosvetnemu društvu. Tego so vodili napredni učitelji in kulturni delavci. Zora je bila tajnica in članica pevskega zbora, ki je s slovensko pesmijo žel velike uspehe.

Vso to dejavnost naprednih Slovencev in posebej prosvetnih delavcev so zavirali in preganjali takratni režimovci, nemški in domači veljaki, zbrani v Kulturbundu, katerega cilj je bil ponemčiti Slovence. Šolski inspektor je kmalu opozoril tudi Zoro, da je njeno politično ponašanje nesprotno temu, kar velja za državne uslužbenke. Zaradi teh »nepravilnosti« so jo po enoletnem službovanju v Kočevju kazensko premeštili na osnovno šolo v Gederovce, okraj Murska Sobota. V tem kraju so živeli v večini priseljeni madžarski kolonisti. Zaradi močnega vpliva klera in moči madžarskih nacistov je bila zatrta vsaka napredna društvena dejavnost. Zato je bila Zora s svojimi naprednimi idejami, ki jih je v Kočevju tako uspešno razvijala med mladino, v tem kraju močno osamljena. Ker ni hodila k verskim obredom, to pa je bil nepisan zakon za vsakega vaščana, se je zelo zamerila domačemu kaplanu in dekanu iz Murske Sobotice ter članom šolskega odbora. Kljub odlični pedagoški oceni in številnim pohvalam, ki jih je prejela osebno in poleg nje tudi vodstvo šole od šolskih nadzornikov in okrajnih funkcionarjev za šolstvo, šolski odbor in domači veljaki njenega dela niso cenili. Še več. Začeli so jo ovajati, da širi komunistične ideje. Zato so ji nekega dne orožniki prisekali stanovanje, da bi našli komunistično literaturo. Tako so ji hoteli vzeti ugled pri domačem prebivalstvu in jo onemogočiti pri šolskih oblasteh z dokazi, da je politično nezanesljiva.

Njeno službovanje v Gederovcih se je nagibalo h koncu petega leta, ko se je pričela vojna. Ker so šolo zasedli madžarski okupatorji, se je Zora podala na pot v Ljubljano k staršem, ki so takrat stanovali v Mostah v Slapničarjevi (sedaj Proletarski) ulici. Zora je že po nekaj dneh bivanja doma našla zvezo z aktivisti OF. Po njihovih navodilih je sprva opravljala manjše naloge. Kmalu je prevzela ulično blagajno OF, konec maja 1942 je postala sekretarka moščanskega kvartnega odbora OF, jeseni istega leta pa članica okrožnega odbora Slovenske protifašistične ženske zveze (SPŽZ) za Ljubljano.

Zorino ilegalno delo pa ni ostalo dolgo prikrito. Že maja 1943 je bila aretirana in obsojena na petnajst let zapor. Kazen je prestajala v italijanskem zaporu v Peruggii. Tu je našla znane ljubljanske aktivistke in revolucionarke in pridružila se je njihovemu delu v taborišču. Tako je Zora sodelovala v krožkih za poučevanje slovensčine in za kulturno dejavnost. Konec leta 1943 se je Zora vrnila v Ljubljano in tu nadaljevala z delom v OF.

Že v prvem mesecu svobode jo je ministrstvo za šolstvo in prosveto Slovenije namestilo na okrajnem ljudskem odboru v Grosupljem kot referentko za šolstvo in prosveto. Sredi oktobra 1945 pa jo je isto ministrstvo poslalo na Primorsko, kjer je nastopila službo učiteljice v Manžanu v okraju Koper. Po petih mesecih plodnega dela v Manžanu je bila premeščena v Nabrežino v cono A za šolsko nadzornico. Ko je opravljala to odgovorno funkcijo, se je izredno zavzemala za to, da je bil postopoma urejen šolski pouk v tem kraju. Če to ni bilo mogoče storiti v šolskih poslopih — ker jih je bilo veliko porušeni, so imeli pouk v zasilnih prostorih. Velike težave so bile tudi glede nameščenja slovenskih učiteljev, ker jih je primanjkovalo. Tudi v tem kraju, kot prej v Manžanu, se je Zora v prostem času posvetila političnemu delu na terenu. Zbirala je pripadnike OF, vodila večerne tečaje slovenskega jezika, organizirala prostovoljne akcije in kulturne prireditve. Ker je politično delovala, so jo fašisti ovadili angleški vojaški upravi. Sledila je aretacija in preiskovalni zapor, ki je trajal tri tedne v tržaškem zaporu Coroneo. Po razsodbi je bila kazni oproščena, vendar je morala službo zapustiti.

Zaradi izrednih uspehov pri političnem delu in ugledu, ki si ga je pridobila med svobodoljubnimi Tržačani slovenske in italijanske narodnosti, je Zora postala članica okrajnega komiteja Komunistične partije v Nabrežini. Vendar ne za dolgo. Ko je bila objavljena resolucija Informbiroja, se je Zora odkrito izrekla proti njej. Ker je bila med člani v manjšini, so jo izključili iz komiteja. Po tem dogodku so Zoro sprejeli pri Ljudski prosveti v Trstu. Tu je pomagala razvijati kulturno-prosvetno dejavnost in skrbelo za njene finančne in druge potrebe. Za tem pa je prevzela vodstvo pionirske organizacije za vso cono A tržaškega ozemlja. Po šestih letih plodnega in težkega dela je konec februarja 1962 zapustila Primorsko in se vrnila v Ljubljano. Nastopila je delovno mesto učiteljice na osnovni šoli Vide Pregarc. Šest let je poučevala v razredu, dve leti je bila pomočnica ravnateljice, nato se je upokojila. Ves čas je delala v družbenopolitičnih organizacijah zunaj šole. Več let je bila predsednica društva prijateljev mladine v Starem Vodmatu, odbornica občinskega ljudskega odbora in članica terenskega odbora SZDL. Ko se je preselila v Savsko naselje, je močno obolela na obeh z dolgotrajnimi posledicami, tako da je morala opustiti razgibano družbenopolitično življenje, kateremu se je toliko let vsa predajala.

Leto dni po upokojitvi je prešla red dela s srebrnim vencem, leta 1966 pa častni naslov pedagoške svetnik.

Draga Zora, hvaležni smo Ti za veliko delo, ki si ga prispevala pri ohranitvi slovenske besede v krajih in času, ko je bila najbolj ogrožena. S tem si veliko prispevala tudi h kulturnemu dvigu in vzgoji mladega rodu. Hvaležni smo Ti tudi za Tvoj delo v NOB za svobodo in pri povojni graditvi nove socialistične samoupravne družbe.

V imenu medvojnih aktivistov Osvobodilne fronte

FANI TOMIČEVIČ

POIMENOVANJE ULIC ● POIMENOVANJE ULIC ● POIMENOVANJE ULIC ● POIME

Steletova ulica

Za delo živeli — za narod umrli — ostali med nami...

Janez Menart

Ulica Vide Janežičeve

Tumova ulica

Dr. Boris Tuma se je rodil 1909. leta v Gorici, njegov brat inž. Zoran Tuma pa prav tam septembra leta 1912.

V narodnoosvobodilno gibanje sta se vključila takoj po okupaciji. Tiskarna bratov Tuma v Mostah, Pod Ježami, je od začetka okupacije do izdaje v začetku leta 1945 tiskala za centralno tehniko. V njej so tiskali propagandne letake, vrednotnice za OF in glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, ponarejali so okupatorjeve dokumente, listine in živilske karte, ena največjih akcij pa je bila tiskanje obveznic glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet leta 1942 in tiskanje osebnih izkaznic.

V začetku februarja l. 1945 so vso družino Tumovih, štiri brate in sestro, aretirali. Borisa in Zorana so domobranci umorili na Turjaku v noči 4. maja 1945.

Vida Janežič-Lučka se je rodila 6. junija 1914. v Podbrdu pri Tolminu. Že v zgodnji mladosti je zgubila starše. S pomočjo sorodnikov, predvsem pa z instrukcijami, se je preživljala ter končala gimnazijo in univerzo.

Že kot študentka je sodelovala v društvu študentk v domu »visokošk. Po končanem študiju je dolgo čakala na službo. Dobila jo je šele med vojno, in to ne mesto profesorice, temveč pomožne tajnice na poljanski gimnaziji.

Po okupaciji se je takoj vključila v delo OF. Delala je med profesorskim zborom na poljanski gimnaziji in skoraj v vseh ljubljanskih rajonih, tudi v moščanskem rajonskem komiteju KP kot sekretarka. Dne 28. aprila 1944. so jo agenti bele garde izsledili, zaprli in ji s pretepanjem hoteli izsiliti priznanje, da dela za OF. Kljub mučenju ni klonila. Poslali so jo v koncentracijsko taborišče Hasleim pri Salzburgu. Tu jo je neka zapornica izdala. Dne 24. avgusta so jo pripeljali v Ljubljano k ponovnemu zaslišanju. Zverinsko so jo mučili in 6. oktobra 1944. je mučenju podlegla. Odlikovana je bila z redom narodnega heroja.

Ulica Polonce Čuda

Polonce Čuda se je rodila 18. aprila 1908 v Slapah pri Polju. V tovariš Hribar — danes Pletenina — kjer je delala kot delavka, je bila ena prvih bork za pravice delavstva. Bila je delavska zaupnica in mobilizatorica delavk v protidraginjskih akcijah. Leta 1940 je bila sprejeta v članstvo komunistične partije. Po okupaciji je kot sekretarka celice organizirala aktivne OF v tovarni in terenu Fužine, kjer je takrat stanovala. Vneto je organizirala zbiranje sredstev za Ljudsko pomoč itn.

Dne 27. januarja 1943. so jo Italijani zaprli in mučili, vendar ni klonila. Ko je po kapitulaciji Italije prišla iz zaporja, je spet nadaljevala z delom, toda kmalu so jo aretirali agenti črne roke, jo na zverinski način ubili in vrgli v Savo. Bila je mati treh nedoletnih otrok.

Dr. France Stele se je rodil leta 1886 v Tunjicah pri Kamniku kot sin kmečkih staršev. Šolal se je na gimnaziji v Kranju, nato pa na univerzi na Dunaju. Že med svojim študijem na univerzi se je usmeril v raziskovanje srednjeveškega stenskega slikarstva na Kranjskem in s to temo je leta 1912 tudi promoviral. O tem raziskovanju je napisal pozneje vrsto razprav in knjig, ki so našo umetnostno preteklost približale evropskemu znanstvenemu svetu.

Dr. Stele je bil pionir tudi na področju organizacije spomeniškega varstva srednjeveške arhitekture in slikarstva, katerega danes opravlja vrsta konservatorskih zavodov.

Kot akademik in profesor umetnostne zgodovine v Ljubljani je vzgojil vrsto umetnostnih zgodovinarjev.

Bil je med prvimi člani novoustanovljene slovenske akademije znanosti in umetnosti. Po osvoboditvi je postal dopisni član jugoslovanske in srbske akademije znanosti in umetnosti ter član številnih drugih domačih in tujih znanstvenih ustanov. Za svoja znanstvena dela je prejel več visokih priznanj doma in v tujini.

Dr. Franc Stele je od leta 1924 živel v naši občini v Zeleni jami. Umrl je avgusta leta 1972.